

39-Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin hayatı, edebî yönü ve eserleri**Mutlu Melis ÖZGERİŞ¹****APA:** Özgeriş, M .M. (2022). Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin hayatı, edebî yönü ve eserleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 658-674. DOI: 10.29000/rumelide.1074017.**Öz**

Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi, 19. yüzyılda yaşamış ve klasik şiir geleneği doğrultusunda eserlerini yazmış bir isimdir. Hayatı hakkında bilgiler çok sınırlıdır. Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserindeki bilgiler ve matbu-el yazması eserlerinde kendine dair söyledikleri onu tanıma hususunda yardımcı olmaktadır. Doğum tarihi bilinmeyen şair, Elbistan'da âlim-kadı yetiştirmede dikkat çeken Yemlihâ-zâde ailesine mensuptur. Kadılık makamında görev yapmış ve 1294/1877 yılında Kayseri kadısı iken vefat etmiştir. Mevlî olan şair, Arapça ve Farsçaya çok hâkimdir. Özellikle Arapça yazdığı metinler ve şerhler dikkat çekicidir. İslamî ilimlere vakıf olan Mustafa Kâmil Efendi'nin, bu ilimlerde ortaya konulmuş eserleri okuduğu, hadis ve fıkıh gibi alanlarda eserler kaleme aldığı görülmektedir. Ayrıca onun eserlerine bakıldığında, şerhleri dolayısıyla şârihlik yönünün bulunduğu, hatta şairliğinden daha ön planda olduğu anlaşılmaktadır. İslam edebiyatında meşhur eserleri (İmam Bûsîrî'nin *Mudariyye Kasidesi*, Ka'b bin Züheyr'in *Kaside-i Bürde*, *Kasidetü'l-Bürde* adlarıyla bilinen *Bânet Su'âd* kasidesi vd.) şerh etmekle birlikte kendi kasidesini de şerh eden müstesna isimlerden biridir. Şerhlerini çoğunlukla Arapça yapsa da Türkçe yazdığı şerhleri de vardır. Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi, pek çok nazım ve nesir formunda esere sahiptir. Bunların bir kısmına ulaşamazken; bir kısmıyla ilgili de herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada ise kendisinden hak ettiği kadar bahsedilmemiş şair/şârih ile ilgili bir takım bilgiler verilerek onun tanınmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi, Elbistan, şair**Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi's life, literary direction and works****Abstract**

Yemlihâ-zâde Mustafa Kamil Efendi is a person who lived in the 19th century and wrote his works in line with the classical poetry tradition. Information about his life is very limited. The information in Bursalı Mehmed Tahir's Ottoman Authors and what he says about himself in his printed-manuscript works help him to get to know him. The poet, whose date of birth is unknown, is a member of the Yemlihâ-zâde family, which draws attention in raising scholars and judges in Elbistan. He served in the office of kadı and died in 1294/1877 while he was a kadı of Kayseri. The poet, who is a Mevlevi, is very proficient in Arabic and Persian. Especially the texts and commentaries written in Arabic are remarkable. It is seen that Mustafa Kamil Efendi, who is knowledgeable in Islamic sciences, read the works revealed in these sciences and wrote works in fields such as hadith and fiqh. In addition, when we look at his works, it is understood that he has an explanatory aspect due to his annotations, and even more prominent than his poetry. He is one of the exceptional names who commented on his famous works in Islamic literature (Imam Bûsîrî's *Mudariyye Kasidesi*, Ka'b bin Züheyr's *Kaside-i*

¹ Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, ATATÖMER (Erzurum, Türkiye), mmelis.yardimci@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1393-8669 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.01.2022-kabul tarihi: 20.02.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1074017]

Bürde, Kasidetü'l-Bürde, as well as the Bânet Su'âd eulogy, etc.). Although he mostly made his annotations in Arabic, he also wrote annotations in Turkish. Yemlihâ-zâde Mustafa Kamil Efendi has many works in verse and prose form. While some of them cannot be reached; no studies have been done on some of them. In this study, it is aimed to contribute to his recognition by giving some information about the poet/commentator who has not been mentioned as much as he deserves.

Keywords: Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi, Elbistan, poet

1. Giriş

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu açısından önemli bir dönem olmuştur. İmparatorluk, topyekûn bir medeniyet değişimine girişmiş; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel pek çok alanda yenilik hareketi yaparak ayakta kalmaya çalışmıştır. Bu çabaların neticesinde gerçekleşen zihniyet değişimi, Türk edebiyatının yüzyıllardır devam eden edebî geleneğinin de değişmesine yol açmıştır. Batı medeniyetinin etkisi yeni bir edebî ve estetik zevk dünyasının oluşmasını sağlamış, klâsik şiirin soyut âleminin kendini tekrar eden, kalıplaşmış yapısı kırılmış ve yeni şiir anlayışının gelişme süreci başlamıştır. Diğer taraftan Osmanlının gazete ile tanışmasıyla birlikte yazı dilinde halkın anlayabileceği bir dil oluşturulmaya ve edebî eserler aracılığıyla da toplum medeniyet değişimine hazırlanmaya çalışılmıştır (Arık, 2009, s. 213). Birçok yenilik ve değişimin yaşandığı, klasik gelenekle birlikte yeni edebî adımların atıldığı bu dönemde; özellikle gazel ve tahmiş yoluyla nazire geleneği devam ettirilmiş, kaside ve mesnevi yazımında azalma olmuş, kaside övgü konulu bir tür olarak mesnevi ve muhammeslerde kullanılmış, müşterek gazel söyleme geleneği sürdürülmüş, divan-mesnevi-risale-alfabe kitapları basılmış, Arapça-Farsça ve Fransızcadan tercüme yapılmış, bazı eserlerin şerhleri kaleme alınmıştır (Öztekin, 2017, s. 277). Enderunlu Vâsıf, Keçeci-zâde İzzet Molla, Şeyhülislam Ârif Hikmet, Şeref Hanım, Leskofçalı Gâlib, Yenişehirli Avnî, Hersekli Ârif Hikmet, Âkif Paşa, Leylâ Hanım, Aynî, Pertev Paşa, Dâniş, Kâzım Paşa, Osman Nevres, Fehîm, Âdile Sultan, Âgâh Paşa vd. gibi pek çok isim bu dönemde manzum ve mensur eserler yazmışlardır. Bu çalışmanın konusunu ise bu dönemin şairi, nazım ve nesir olmak üzere pek çok eser kaleme almış; fakat kendisinden hak ettiği kadar bahsedilmemiş bir isim olan Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi oluşturmaktadır. Çalışmada Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin hayatı ve eserlerine dair bilgiler verilerek şairin tanınmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin hayatı ve edebî yönü

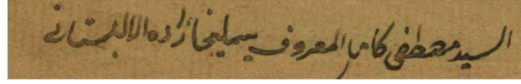
19. yüzyılda yaşamış olan Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin hayatı hakkında bilgiler çok sınırlıdır. Eserlerinde kendine dair söyledikleri ve Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserindeki bilgiler, onu tanıma hususunda büyük katkı sağlamaktadır.

Doğum tarihi bilinmeyen Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin şeceresi; Şeyh İsa Efendi oğlu Eshab-ı Kehf müderrisi İlyas Efendi oğlu Yemlihâ oğlu Hüseyin oğlu Şeyh Abdullah oğlu Kadı Mustafa Kâmil Efendi şeklindedir. Kahramanmaraş'a bağlı Elbistan'da doğmuştur. Birçok medeniyete tanıklık eden Elbistan'da âlim-kadı yetiştirmede dikkat çeken Yemlihâ-zâde ailesine mensuptur (Kök, 2012). Kadılık makamında görev yapmış ve 1294/1877 yılında Kayseri kadısı iken vefat etmiştir. Kayseri eski mezarlığında, Seyyid Burhaneddin türbesi civarına defnedilmiştir (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 468; Alparslan ve Yakar, 2011, s. 19-20).

Mustafa Kâmil Efendi'nin babası, Abdullah bin Mustafa Elbistânî'dir. O da âlim ve şair bir zattır. Şiirlerinde *Tevfik* ve *Şâkir* mahlaslarını kullanmış; bazı kaynaklarda Yemliha-zâde Hoca Abdullah Şâkir Efendi/Tevfikî adıyla anılmıştır (Solak vd., 2017, s. 13).

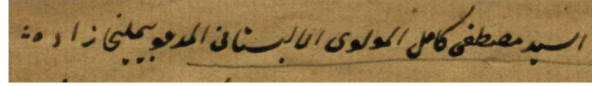
Şair/şârih Mustafa Kâmil Efendi'nin, hem Yemlihâ-zâdelere mensubiyeti hem de Elbistanlı oluşu matbu ve el yazması eserlerinde belirtilmektedir:

Es-seyyîd Mustafâ Kâmil el-ma'rûf
Yemlihâ-zâde El-Elbistânî (Milli
Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 06 Mil
Yz A 3584, 1a).

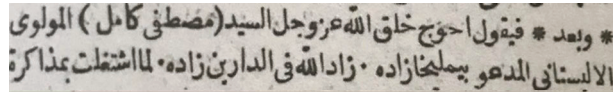


Kendi için düştüğü kayıtlarda da görüldüğü üzere Mustafa Kâmil Efendi, Mevlevî'dir. Mevlevî çevrelerde *Kâmil-i Mevlevî* olarak tanınmaktadır (Dağlar, 2008, s. 345). Bazı eserlerindeki şaire dair kayıtlarda da bu tarikatın bir üyesi olduğu söylenmektedir:

Es-seyyîd Mustafâ Kâmil el-Mevlevî el-
Elbistânî el-med'û Yemlihâ-zâde (Milli
Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 06 Mil
Yz A 3584, 1b).



... Es-seyyîd (Mustafâ Kâmil) el-Mevlevî el-
Elbistânî el-med'û Yemlihâ-zâde... (El-
Hikmetü'l-Bâliga ve Şerhühâ)



Ayrıca *Kaside-i Adem ve Şerhi*'nin giriş bölümündeki söyleminden Beşiktaş Mevlevihânesi şeyhi Nazif Dede'nin müridi olduğu anlaşılmaktadır. 30 yıldan fazladır tefsir, hadis, tasavvuf kitapları okumuş ve bu alanlarda mütalaalarda bulunmuş Mustafa Kâmil Efendi, Şeyh Nazif Dede'nin *Mesnevî* mütalaaları neticesinde adem redifli 7 beyitlik kısa bir kaside kaleme almıştır. Şerh içinde şerh usulüyle hem kendi beyitlerini hem de *Mesnevî*'nin bazı beyitlerini önce tercüme ederek şerh etmiştir. Bununla birlikte eserinde pek çok memlekete seyahat ettiğini ve karşılaştığı âlim ve sûfilerin sohbetlerine katıldığını ifade etmektedir:

[140b]... bundan akdem otuz seneden mütecâviz nice kütüb-i tefâsîr ü ehâdis ü tasavvuf mütâla'asında sarf-ı enzâr-ı dakîka vü efkâr-ı 'âmîka itdügümden başka el-kazâ'un ve belâ'un müfâdınca bi-kazâ'llâh ibtilâ oldıgum kazâ vesîlesiyle kazâyâ-yı mezkûrenüñ hall ü keşfi zımında bilâd-ı sahîkâda sinîn-i 'adîde seyr ü seyâhatüm esnâsında hezâr meşâhir-i ulemâ-yı kirâm ve meşâyih-i îzâm hazerâtnuñ müşâfehe-yi kudsiyyelerine dahı mürâca'at itmiş isem de bi-kemâlihâ gavırına vâsıl olamadıgumdan en-nihâye bi-tevfikî'llâhi ve inâyetihi Der-i 'aliyyede Beşiktaş Mollâhâne [141a] şeyhi kutbu'l-ârifin gavsul-vâsılın Mevlânâ Şeyh Nazîf Dede efendimüz hazretlerine bi's-sıdkı ve'l-ihlâs teslîm-i dest-i inâbet itdügümden soñra şeyh-i müşârun-ileyh hazretlerinüñ nutk-ı âliyelerinden sâdır olan tenbîh-i nebîhlerine imtisâlen dikkatle Mesnevî-yi şerîf mütâla'asına devâm itdügümden be-himmet-i Mevlânâ kuddise sırrahu kazâyâ-yı mezkûrenüñ hall ü

keşfine muvaffakiyetümle berâber bu bâbda sünühât-ı İlâhiyyeden ebyât-ı seb'âyı şâmile Kaside-i 'Adem nâmıyyla be-nâm bir kıta kâsîde ser-i kîlk-i fakîrânemden zuhûrâ gelmiş... (Dağlar, 2008, s. 353).

Gazel görünümlü bu kasidesinde şair, adem konusunu merkeze alıp tasavvufun temel meselelerini inceler. *Tevhid, vahdet-i vücud, ezel, ebed, nefis, bezm-i elest, ervah* gibi kavramlara değinmekle birlikte şerhinde yararlandığı kaynakları da belirtir. Mevlanâ (Mesnevî), Muhyiddîn Arabî (Nakşu'l-Fusûs), İmam Gazâlî (Mişkâtü'l-Envâr), Nazîf Dede (Şerhu'l-Mesnevî, Ta'rîfü's-sülûk), Vehbî-yi Konevî (Hafız Divanı Şerhi) bu yazar ve kaynaklardan bazılarıdır (Dağlar, 2008, s. 349-350). Şairin zengin dinî-tasavvufî bilgisini, Arapça ve Farsça'ya hâkimiyetini gördüğümüz kaside ise şu şekildedir:

Kasîde-i 'Adem li-Kâmil-i Mevlevî

Kâr-kun feyzinden aldum kârgâhumdur 'adem
 Hestümi nâ-best bildüm asl-ı câhumdur 'adem
 Ben mekânîyem velî zâtum muhakkak lâ-mekân
 Çarh-ı devvâr içre bir seyyâr mâhumdur 'adem
 Eylemem a'yân-ı mevcûdâta aslâ iltifât
 Mebde'-i hem-merci'ümde hod-nigâhumdur 'adem
 Kullu şey'in hâlikun hükminden itdüm iktibâs
 Hak budur tevhîd-i Hakka şâh-râhumdur 'adem
 İtmişem idâm Fir'anv-ı 'anûd-ı nefsümi
 Tûr-ı Mûsâdan dahı geçdüm penâhumdur 'adem
 Pes ene'l-Hak söylerem Mansûrveş nâ-hestden
 Bârgâhumdur amâ hem kâm-hâhumdur 'adem
 Çün 'ademdür mebde'-i feyz-i vücûd-ı mutlakuñ
 Haşr u neşre *Kâmilâ* 'âdil-güvâhumdur 'adem (Dağlar 2008, s. 352).

Mevlevî olan şair bir dönem İstanbul'a gelmiş ve Topkapı civarındaki, 16. yüzyılda Merkez Efendi lakaplı Şeyh Musa Muslihüddin Efendi'nin kurucusu olduğu tekkede (Tanman, 2004, s. 202) misafir olmuştur. Bu misafirliğini şiirinde dile getiren şair, Merkez Efendi'nin, Halvetiyye'nin Sünbüliyye koluna mensup olduğunu belirten bir kayıt da düşmüştür. Şiirinde "Zamanın kutbu, ledün ve irfan ilimlerinin dairesinin merkezi" şeklinde bahsettiği Merkez Efendi'yi ve dergâhını övmüştür:

Merkez-i dâire-i 'ilm-i ledün ü 'irfân
 Hazret-i Merkez Efendi ki odur kutb-ı zamân
 Merkezi gülşen-i Firdevs gibi müstesnâ
 Dergehi sâhib-i âmâle şehâ kehf-i emân (Mecmua 42a)

Şair, Sultan Abdülmecid Han zamanında yaşamıştır. *Nazmü'l-Fünûn* adlı eserinin giriş bölümünde çok çalışarak öğrendiği ilimleri nazım hâlinde kaleme aldığını ve eserini Allah'ın halifesi, adalet ve ihsan sahibi, dünyanın yöneticisi gibi sözlerle övdüğü Sultan Abdülmecid'in huzuruna arz ettiğini belirtir (Alparslan ve Yakar, 2011, s. 33). Ayrıca "Adanavî 'Abdu'l-fettâh Niyâzî Efendi'nün İmtihân Risâlesi'ne takrîz u târih-i 'âcizânemdür" başlığıyla yazdığı dokuz beyitlik şiirinde şair, hem Sultan Abdülmecid

zamanında yaşayan, yani çağdaşı olan Adanavî 'Abdul-fettâh Niyâzî Efendi'nin risalesini tanıtmış hem de esere H. 1263 tarihini düşmüştür:

Cenâb-ı 'Abd-ı fettâh Niyâzî
 Gürûh-ı fâzılânın şâhbâzı
 Güzel tertîb kıldı imtihâm
 Serâpâ itdi anda keşf-i râzı
 Yerinde eyleyüp tahkîk u tedkîk
 Ayırmışdur hakîkatle mecâzı
 Şeh 'Abdü'l-mecîd 'asrında ol zât
 Bu üslûb üzre itdi intihâzı
 O bir nahrîr-i 'âlî Ka'bdür kim
 Ne mümkün ana sa'd ola mehâzı
 Bunıñ emsâli bir takrîre hergiz
 Muvaffak olmamışdur Fahr-i râzî
 Kamu tullâba bir 'âlî eserdür
 Pesend eyler eserdür ser-firâzı
 Hemân tevfkini Hak yâr kalsun
 Şefî' itsün aña şâh-ı Hicâzı
 Didi cezm ile *Kâmil* târihinde
 Güzel eyledi tertîbin Niyâzî

Sene 1263 (Mecmua 52b)

Bursalı Mehmed Tahir şairin divanı olduğunu belirtmektedir (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469); fakat henüz divanına ulaşılamamıştır. Bir divan hacminde olmayan mecmuasındaki şiir örnekleri ise, Mustafa Kâmil Efendi'nin şairlik yönü hakkında bilgi verir. Klasik şiir geleneğinin, halk ve tasavvuf edebiyatı ürünlerinin görüldüğü mecmuada, pek çok manzum ve mensur metin bulunur: Gazel, kaside, nazm, kıta, müfred, şarkı, tarih, murabba, tahmis, koşma, münacat, na't, latife, Arapça ve Farsça şiirler, tebriknâme, teşekkürnâme, ilaç ve macun tarifleri gibi. Hem mecmuadaki şiirlerinde hem de diğer manzumelerinde Mustafa Kâmil Efendi, Kâmil mahlasını kullanmıştır:

Ferd ü tenhâ ibtihâl ile Hudâya *Kâmilâ*
 'Âlemü'l-esrâr-ı devr kilsan bilür her nerde 'arz (Mecmua 10a)
 Olmasaydı merkezim kurbunda ol şâh-hânenin
 Çâh-ı duzah idi her dem *Kâmilâ* câhım benim (Mecmua 10b)
 Hâl-i Hindûlar urur sînemde dâg üstinde dâg
Kâmilâ encâmı vâveylâya ugrattı beni (Mecmua 10a)
 Şehlâ bakışın *Kâmile* şemşîr-i kazâdur
 Cismime degil belki hemân cânuma geçdi (Mecmua 12b)
 Ser-levhaya yazmakda iken cevrini *Kâmil*
 Dûd-ı nefesim safha-i dîvânımı yakdı (Mecmua 41b)
 Çün 'ademdür mebde'-i feyz-i vücûd-ı mutlakuñ

Adres
 RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
 RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Haşr u neşre *Kâmilâ* 'âdil-güvâhumdur 'adem (Dağlar 2008, s. 352)

Şair, eserlerinde ağırlıklı olarak dinî-tasavvufî konuları işlemekte; Allah'a, Hz. Muhammed'e duyduğu sevgiyi dile getirmektedir. Bazı gazellerinde ise beşerî aşkın izlerine, klasik şiirdeki idealize sevgili tipine ve özelliklerine rastlanılır. Şair, âşığa cefa çektiren, eziyetiyle sınırları zorlayan sevgilinin fiziksel özelliklerini anlatırken güzel vasıflardan, benzetmelerden yararlanır. Ulaşılmaz konumdaki sevgili; salınan bir serviye/Tuba ağacını andıran boyu, güzel dudakları, hale kaşları, zincire benzeyen saç telleriyle âşığın gönlünü tutsak eden bir afettir:

Ra'nâ-yı lebûnı gonce-i handâna deyişmem
Bâlâ-yı kadîñ serv-i hırâmâna deyişmem (Mecmua 31a)
Hâle-i ebrûlarıñ gavgâya ugratdı beni
'Ukde-i gîsûlarıñ sevdâya ugratdı beni (Mecmua 11a)
Murg gönlüm bend ider zincirveş her telleri
Mûyına üftâd olan bulmaz rehâ gîsûların (Mecmua 11b)
Seyr eyleyüben gülşen-i hüsn içre gezerken
Tûbâ gibi bir kâmet-i dil-cûya uruldı (Mecmua 12a)

Beş beyitlik bir gazelinde ise şair, Fransız bir güzelden bahsetmektedir. "Fransa vapurı hademelerinden bir mahbûb hakkında sudûr itmişdür" açıklamasını yazdığı bu gazelde Fransız mahbubu tasvir ederken şair, klasik şiirin sevgili tipinin özelliklerini sıralar. Vezin kusurlarının bulunduğu bu gazelde tarif edilen Fransız güzel; yürüyüşüyle, boyuyla, güzelliğiyle şairi etkilemiş, onu aşk sarhoşu etmiştir:

Tecdîd-i mâcerâ eyledi bir gulâm-ı Fransevî
Ya'ni dokundı sîneme bir sihâm-ı Fransevî
Uğraşmak üzre iken bahr-ı sepîd 'aşk ile
Mestâne nûş eylemişem tâze câm-ı Fransevî
Vapur-ı mahtına koymakdan ol çeşm-i âfeti
'Ömrüm esâsını yıkmak imiş merâm-ı Fransevî
Bumı diyü tekrar ile 'arz-ı cemâl ider
Hem ben de direm hakkında öyle kelâm-ı Fransevî
Kâmil nideyin togrısı vildân-ı cinânı ben
Ger olsa benim ol serv-i hırâm-ı Fransevî (Mecmua 30b)

Üç dilde şiir söyleme kabiliyetine sahip şair, söze verdiği ehemmiyeti sühan redifli kasidesinde dile getirir. Söz bir cevherdir ve hikmet içermelidir. Ayrıca ay yüzlü sevgilinin gül renkli dudaklarından dökülen sözler de şairin gönlünü yakmaya yetmektedir:

Leb-i gülfâmını debretse eger ol meh-rû
*Kâmil*ñ gönlünü ihrâk ider nâz-ı sühan (Mecmua 57a)

Bununla birlikte Mustafa Kâmil Efendi'ye göre konuşmacı, üç yerde itinalı olmalıdır: Allah'ı överek hitaba başlamalı, konuya güzel ve maksada uygun bir şekilde girmeli ve sözü güzel bitirmelidir (Alparslan ve Yakar, 2011: 71-72). Mustafâ Kâmil Efendi, kendisinin de eserlerini bu usulde tertip ettiğini belirtmektedir.

Mecmua'sındaki şiir örneklerine bakıldığında şairin, hem kendi dönemindeki hem de önceki dönemlerdeki isimlere şiirler yazdığı görülür. Sıdkî, Cesârî, 'Ayntabî Hasırcızâde Mehmed Ağa nazire yazdığı isimlerden birkaçıdır. Şîrvânîzâde Mehmed Efendi'ye kaside şeklinde methiyye, Sâlim Efendi'ye Arapça bir kaside kaleme almıştır. İbn-i Ferişt'e'nin söylediklerini de nazma döktüğü bir şiiri vardır:

Sekiz dimişdür envâ'-ı ziyâfet
Ki her birinde vardır nev'-i râhat
...
Bunu yazmışdurur İbn-i Ferişt'e
İşitgil nazmımı *Kâmil*den işte (Mecmua 29a)

Kendisine Sakız adası niyabeti teklif edilen şair, Arzuhalî Efendi hazretlerine latife yoluyla aşağıdaki nazmı yazmıştır:

Kâmilâ çinemedem çünkü çü atdın Sâkızı
Varıyor ki 'illetine eyle devâ-yı diger
Âferin tatlu yerinde bırakup çinedi ol
Bulur elbetde hazâkat ile şifâ-yı diger (Mecmua 13b)

Mustafa Kâmil Efendi, birçok olaya tarih düşürmüştür. Altuner'in (2013) çalışmasında tanıttığı mecmuada; ölüm, doğum, mektep inşası, kışla inşası vd. olaylar için tarih kayıtları görülür. Bununla birlikte Eğin (Kemaliye) kasabasını öven bir şiir yazmıştır. Eğin'den Kâtib Çelebi *Cihannümâ*'da ve Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'de çok miktarda meyve üretilen bağlık ve bahçelik bir kasaba olarak söz etmektedir (Akkan ve Tuncel, 2002, s. 236-237). Gül bahçesini andıran güzelliğiyle, medeniyetlere ev sahipliği yapmasıyla Eğin, eşsiz bir yerdir:

Eğin gibi 'acaba var mı gülistân-asâ
Ki ehl-i zevke odur vekr u âşîyan-asâ
Nezâket üzre anun resm ü vaz'ı bünyâdı
Zemîn u mevki'ine düşmüş âsitân-asâ
Galata gibi durur vü anuñ makarr-ı Rûm u Frenk
Ki anda var nice mahbûb-ı nev-civân-asâ
Salarsa nîm nazîrin her birisi âhû-veş
Delerdi sîneleri hûn idüp sinân-asâ (Mecmua 38b)

Söze ehemmiyet veren ve onun itinalı kullanımına özen gösteren Maraşlı şair, bu üslubunun aksine Maraşî Neşet Efendi'ye ise ağır sözler ve argo ifadeler içeren bir şiir yazar. Şiirinde Maraş'a daha önce böyle kötü sözlü ve cahil birinin gelmediğini vurgular:

Bir Neş'et-i menhûsa imiş neş'et-i kâbus
Bir böyle 'aceb geldi mi hiç Mar'aşa deyyûs (Mecmua 39a)

Mecmuasındaki dikkat çekici bir metinde ise şair, kuvvet verici bir macun tarifi verir:

Ma'cûn-ı Mukavvî

Evvelâ sarı nohudu alalar, el değirmeninde öğüdeler. Tâ üst kabuğu çıkınca ve tâze kabuk, süd ile bişüreler. Katı ola. Andan sonra 5 dirhem mîstaki, 6 dirhem zencebül, 3 dirhem dâr-ı fülful, 3 dirhem Hindistân cevizi içi, 3 edviye mikdârı balla kıvama getirüp ma'cûn ide. Vakt-i hâcetde 2 miskâl mikdârı istimâl ideler, ziyâde yiyeler. Şol kadar cimâ'a kuvvet vire kim hiç za'af-ı süstlük gelmiye ve andan sonra ayacı sovmak suyla yumayınca sâkin olmaya mücerredür. İ'timâd oluna (Mecmua 18b).

Şairin kelime tercihinden, yazdığı manzum ve mensur metinlerden hareketle Arapçaya çok hâkim olduğu görülmektedir. Hadis, fıkıh vd. alanlarda eserler kaleme alan Mustafa Kâmil Efendi'nin İslami ilimlere de vakıf olduğu, bu ilimlerle ilgili eserleri okuduğu anlaşılmaktadır. Onun yazdığı eserlerin bir bölümünü ise Arapça şerhleri oluşturur. Dolayısıyla şairin şârihlik yönünün bulunduğu, hatta şairliğinden daha ön planda olduğu söylenebilir. Sözlükte sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hâle getirmek anlamına gelen *şerh* kelimesi literatürde bir ilim dalında tanınmış genellikle muhtasar metinler için yazılan, bunlardaki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan hususların tamamlandığı, hatalara işaret edildiği ve örneklerin çoğaltıldığı eserler manasını taşımaktadır (Şensoy, 2010, s. 555). Mustafa Kâmil Efendi de İslâm edebiyatında meşhur olan, daha çok dinî-tasavvufî Arapça eserleri şerh etmiştir (Din dışı konulu şerhine *'Arûz-ı Endelüsî Şerhi* örnek gösterilebilir). Tanınmış Arapça metinleri şerh etmekle birlikte şârih, kendi şiirini şerh eden müstesna isimlerden biridir (*'Adem Kasidesi* ve şerhi). Öte yandan tespit edilen şerhlerinden *Bânet Su'âd* kasidesi şerhi, Türkçe tercüme mahiyetinde bir şiirdir. Şârih, İmam Bûsîrî'nin tanınmış eseri *Mudariyye Kasidesi*'ne ve Muhammed Hanefî'nin Hz. Muhammed için kaleme aldığı na't türündeki *Kasîde-i Hâiyye*'yesine ise Arapça şerh yazmıştır.

Mustafa Kâmil Efendi, sadece manzum metinleri değil, mensur metinleri de Arapça şerh etmiş (*'Arûz-ı Endelüsî Şerhi* gibi); şerh kavramıyla yakından ilgili olan hâşiye, ta'likât türünde eserler de kaleme almıştır (Şârihin *Ta'likât alâ Nuhbeti'l-Fiker fî Fennül-Hadîs ve Hâşiye Alâ Karatepeli* adlı eserlerini bu konuda örnek verebiliriz.). Hâşiye, genelde şerhlere yapılan açıklama, eleştiri ve ilâve tarzı notlardan oluşan eserlere; ta'lik/ta'likât ise hâşiyelere dair yazılan notlara verilen isimlerdir (Şensoy, 2010, s. 555).

Bu türdeki metinlerinin giriş bölümünde yaptığı açıklamalarla Mustafa Kâmil Efendi, kaynak metin hakkında bilgi vermeyi de ihmal etmez. Bilhassa manzum metinlerde kaynak metni ya üstünü çizerek ya da kırmızı mürekkeple belirterek vurgular. Örneğin; Ka'b bin Zühre'nin Hz. Muhammed için kaleme aldığı *Kasîde-i Bürde*, *Kasidetü'l-Bürde* adlarıyla bilinen *Bânet Su'âd* kasidesini şerh eden şârih, kasidenin öncesinde Ka'b bin Zühre'nin bu kasideyle kılıçtan kurtulup sahabeden biri olduğunun kaydını düşmüştür. Arapça beyitleri kırmızı, şerh beyitlerini Türkçe ve siyah mürekkeple yazmıştır. İslâm edebiyatında meşhur bu kasidenin yazılma sebebi ise şöyledir: Ka'b bin Zühre Müslüman olmadan önce Hz. Muhammed'i hicveden bir şiir söylemiş ve Hz. Peygamber onun öldürülmesini istemiştir. Ona Müslüman olursa bağışlanacağı bildirilmiş ve o, Medine'ye gelip İslam'ı kabul etmiştir. Hz. Muhammed'in huzurunda *Bânet Su'âd* kasidesini okumuştur. "Muhakkak ki peygamber kendisiyle aydınlanılan, Allah'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır." beytini okuduğunda Hz. Peygamber, ona hırkasını hediye vermiştir (Savran, 2001, s. 7-8). Mustafa Kâmil Efendi şerh ettiği bu kasidenin insanlara faydalı olmasını temenni eder. Kasidenin ilk beyti ise şöyledir:

بانت سعاد فقلبي اليوم مئبول

مئيم إثرها لم يهد مئبول

Su'âd ayrıldı benden ol sebebden dil bugün bîmâr

Fedâsız bir esîr-i bend-i 'ışk yolında hem-bîzâr (Mecmua 4a)

3. Eserleri

3.1. 'Arûz-ı Endelüsî Şerhi

Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, el-Endelüsî'nin aruz ilmine dair kaleme aldığı *el-Arûzu'l-Endelüsî* adlı eserini şerh etmiştir. Eser; Milli Kütüphane Yazmalar bölümünde, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 26 Hk 845/1 numarada bulunmaktadır. 1b-37a varakları arasında yer alan metin, *Keşfu'l-Gumuz fi İzâhî Muğlakâtî'l-Arûz* adıyla kayıtlıdır. Nestalık hatla ve Arapça yazılmış mensur metnin giriş bölümünde ve bitiminde müstensih olarak Ahmed b. Hüseyin adı yer alır. Eserde; özel isimler, başlık, bazı kavramlar vd. üstü çizilerek belirtilmiştir. Endelüsî'nin eseri; hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde çok meşhur bir eser olmuştur. Kısa, pratik ve sadece aruzu öğretmeye yönelik oluşuyla; gerek klasik dönem ilim adamları arasında gerekse Osmanlı döneminde medreselerde okunmuş ve okutulmuştur. Eser üzerinde de birçok şerh, haşiye vb. çalışmalar yapılmıştır (Bakırcı ve Çöğenli, 2005, s. 268). Âlim bir zat olan Yemlihâ-zâde Mustafâ da geleneğe uyarak bu eseri şerh etmiş ve örneklerle aruza dair hususları aktarmıştır. O, eserini yazarken gece gündüz çalıştığını, anlaşılmadığını düşündüğü konuları açıkladığını belirtmiştir (Özgeriş, 2021).

3.2. Mecmû'a

Elbistanlı Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi'nin farklı konularda manzum ve mensur şekilde yazdığı metinleri içeren bir eserdir. Yazmanın başında mecmuadaki tüm metinlerin Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi'ye ait olduğunun kaydı düşülmüştür. Mecmuada; kaside, gazel, murabba, müfred, lugaz, şarkı vd. nazım şekillerinin kullanıldığı şiirler ve Türkçe-Arapça olarak yazılan mensur metinler bulunur (Altuner, 2013, s. 313-314). Altuner (2013), mecmuayı ilim âlemine tanıtan ilk isim olmuştur. Çalışmasında, mecmuada yer alan tüm metinleri kısaca tanıtmış ve onlardan örnekler vermiştir. Eser; Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Yazma Bağışlar 6955 numarada yer alır. 60 varaklık mecmua, 176x117 mm ölçülerindedir. Bu eser, müellif hatlıdır ve nestalık yazıyla 15 satır hâlinde kaleme alınmıştır. Mecmua; 19. yüzyıl şairlerinden Mustafa Kâmil Efendi'nin nazım ve nesir şeklinde yazdığı klasik Türk edebiyatı, halk edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı ürünlerini barındırması dolayısıyla önem teşkil etmektedir (Özgeriş, 2021).

3.3. Kasîde-i 'Adem ve Şerhi

Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi'nin tasavvufun temel meselelerini *adem* (yokluk, hiçlik) konusunu merkeze alarak yorumladığı, *adem* konusundaki düşüncelerini yansıtan kasidesi ve şerhidir (Dağlar, 2008, s. 349).

Eser; Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde 1665 numarada kayıtlı, tasavvufi konulu eserlerden oluşan mecmuanın 140a-151b varakları arasında yer alır. Mecmua, 218x145-155x85 mm ölçülerinde, 17 satır hâlinde nesih yazıyla kaleme alınmıştır. 151b'de nüshanın Dellâlbaşı-zâde Abdurrahmân tarafından, 15 Rebîulevvel 1293 (10 Nisan 1876) tarihinde istinsah edildiği kaydı bulunmaktadır (Dağlar, 2008, s. 351). Manzum-mensur şeklindeki metinde Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi önce *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazdığı 7 beyitlik kasidesine yer verir. Daha sonra kendi kasidesini şerh etmeye başlar. Şerh ederken de ilham aldığı Mesnevî beyitlerini zikreder. Bu beyitleri de "şerh içinde şerh" usûlüyle izah eder. Daha sonra ihtiyaç duyarsa toparlayıcı birkaç cümle ile konuyu açıklar (Dağlar, 2008, s. 349). Dağlar (2008) hazırladığı makaleyle hem *Kasîde-i 'Adem ve Şerhi*'nin transkripsiyonlu metnine yer verir hem de eserle ilgili tespitlerde bulunur (Özgeriş, 2021).

3.4. Nazmü'l-Fünûn

Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi'nin mantık, vaz', edeb, aruz, meânî, fesahat ve belagat ilimlerine dair yazdığı şiirleri ihtiva eden eseridir. Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, eserinin girişinde çok çalışarak öğrendiği ilimleri nazım hâlinde kaleme aldığı ve Sultan Abdülmecid'in huzuruna arz ettiğini belirtir. Ayrıca akıcı bir üsluba sahip manzumesinin yedi sanat dalının kurallarının temelini kapsadığını, şiirlerini okuyan ve ezberleyenlerin başka eserlere ihtiyaç duymadan bu sanat dallarına vakıf olacağını söyler. Her bölümde içeriğe uygun bir başlık ve Besmele bulunur. Arapça ve manzum olarak yazılan eser, 1275 yılında 24 sayfa olarak basılmıştır. Bu eserin mantıkla ilgili ilk bölümünü Halil Esad Efendi *Cilâûhuyun Şerhü'l-kıyasiyye Maaddibâce min Nazmü'l-fünûn* adlı eserinde şerh etmiştir (Alparslan ve Yakar, 2011, s. 22). *Nazmü'l-Fünûn*'un Türkçe tercümesi ise Alparslan ve Yakar (2011) editörlüğünde kitap olarak yayınlanmıştır (Özgeriş, 2021).

Şair eserinde; on altı yaşındayken *Dürri'n-nizâm* diye adlandırılan *Nazmü'l-Âdâb*'ı yazdığını; daha sonra değişik sanat dallarını nazm hâlinde yazarak biraraya getirip *Nazmü'l-Fünûn* adını verdiğini söyler (Alparslan ve Yakar, 2011, s. 34). Ayrıca başka bir yerde edeb ilmi bölümüne *Dürri'n-nizâm* adını koyduğunu belirtir (Alparslan ve Yakar, 2011, s. 39).

3.5. El-Hikmetü'l-Bâliga ve Şerhühâ

Molla Mahmud Fârûkî'ye (ö. 1062/1652) ait olan *el-Hikmetü'l-Bâliga*, felsefi bir risale olup daha çok müellifi tarafından yapılan *eş-Şemsü'l-Bâziga* adlı şerhiyle tanınmaktadır (Bazmee, 1995, s. 182). Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi hikmetle ilgili bu eserin her beytini şerh eder. Giriş bölümünde şârih, kendini tanıttıktan sonra kolay ve anlaşılır bir üslupta yorumlarda bulunduğunu dile getirir. Bununla birlikte, eser içerisinde şerhe katkıda bulunacak çizimlerden de yararlanır. Eser, Arapça manzum-mensur bir metindir. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 3584 numarada *el-Hikmetü'l-Baliga* adıyla kayıtlıdır. Ayrıca eser 1292/1876 tarihinde Matbaa-i Amire'de basılmıştır (Özgeriş, 2021).

3.6. Menâhicü'l-İhticâc

Mustafa Kâmil Efendi'nin mantıktan bahsettiği eseridir. 1889/1307 yılında İstanbul'da Matbaa-i Amire'de 33 sayfa olarak Arapça basılmıştır. Eserin yazma nüshaları; *Menâhicü'l-İhticâc* adıyla Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi 03 Gedik 18113/12 numarada (97b-121a), *Menahicü'l-İhticac* adıyla Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 7831/5 numarada (147b-153b), *Menahic al ihticac fi beyan-ı tarik alistid la al intaç* adıyla Konya Karatay Yusufâğa Kütüphanesi 42 Yu 9865/4 numarada ve *Münhacü'l-İhticac* adıyla Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 44 Dar 105/6 numarada (137b-150a) bulunmaktadır.

3.7. El-Manzûmetü'l-Aliyye fi'l-Ahbari'n-Nebeviyye

Usûl-i hadis konulu Arapça bir eserdir. *Ta'likât 'alâ Nuhbeti'l-Fiker fi Fennü'l-Hadîs* ile birlikte 1283 yılında İstanbul'da Matbaa-i Amire'de 42+3 sayfa olarak basılmıştır. Eserin yazma nüshaları; *Risâle fi Usûli'l-Hadîs* adıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda (59b-104b varakları arasında) ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde *Manzûmetü'l-Aliyye fi'l-Ahbarin Nebeviyye* adıyla 42 Kon 1719/2 yer numarasında bulunmaktadır (Özgeriş, 2021).

3.8. Ta'likât 'alâ Nuhbeti'l-Fiker fî Fennü'l-Hadîs

Usûl-i hadis konulu Arapça bir eserdir. *El-Manzûmetü'l-Aliyye fî'l-Ahbarî'n-Nebeviyye* şeklinde adlandırılan manzume ile birlikte 1283 yılında İstanbul'da Matbaa-i Amire'de 42+3 sayfa olarak basılmıştır. Eserin yazma nüshaları; *Risâle fî Usûli'l-Hadîs* adıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda (59b-104b varakları arasında) ve *Talikât ala Nuhbeti'l-Fiker fî'l-Hadis* adıyla Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 42 Kon 1719/1 numarada bulunmaktadır (Özgeriş, 2021).

3.9. Kasîde-i Mudariyye Şerhi

İmam Bûsîrî'nin tanınmış eseri Mudariyye Kasidesi'ne yazılan şerhtir. Mısırlı şair Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296?) 39 beyitlik *Kaside-i Mudariyye*'si (*el-Kasîdetü'l-Mudâriyye fî's-salâti alâ Hayri'l-Berîyye*) pek çok defa şerh ve tahmis edilmiş, farklı dillere çevrilmiştir (Akgül, 2021, s. 24). Hz. Muhammed'e salâtların yer aldığı na't türündeki kasideyi Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi de geleneğe uyararak şerh etmiştir.

Eser; besmele, mukaddime bölümlerinden sonra *Mudariyye* kasidesinin her beytinin şerhiyle devam eder. Yazar; başlıkları, şerh ettiği beyitleri vd. kırmızı mürekkeple üstünü çizerek belirtir. Ayrıca giriş bölümünde kendini tanıttıktan sonra mübarek kaside şeklinde tanımladığı İmam Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Mudariyye*'sini (قصيدة المصريه) şerh ve izah edeceğini belirtir.

Eser; Milli Kütüphane Yazmalar bölümünde, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 26 Hk 845/3 numarada bulunmaktadır. 41b-59a varakları arasında yer alan metin, *Şerhü Kasîdeti'l-Mudariyye* adıyla kayıtlıdır. Nestalik hatla kaleme alınmış Arapça manzum-mensur bir eserdir. Bağdatlı İsmail Paşa da *Hediyetü'l-Ârifin'de* bu şerhten bahseder (Bağdatlı İsmail Paşa, 1951, s. 460; Özgeriş, 2021).

3.10. Kasîde-i Hâiyye Şerhi

Hiz. Muhammed için yazılmış olan na't türündeki kasidenin şerhidir. Kafiye harfinden ötürü *Kasîde-i Hâ* (قصيدة لها) şeklinde adlandırılan kaside; Muhammed Hanefî, İmam Busûrî ve Abdullah bin Revâha'ya nispet edilmektedir. Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, eserinin giriş bölümünde mübarek kaside dediği şiirin Muhammed Hanefî'ye ait olduğunu belirtir. Ayrıca mütedârek bahriyle yazılan bu şiiri, tahkik ve izah ettiğini söyler. 8 beyitlik kısa kasidede Allah'ın Hz. Muhammed'i yüce kılmasından, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstünlüğünden ve mucizelerinden bahsedilmektedir. Eser; Milli Kütüphane Yazmalar bölümünde, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 26 Hk 845/2 numarada bulunmaktadır. 37b-40a varakları arasında yer alan metin, *Şerhü Kasîdeti'l-Hâ'iyye* adıyla kayıtlıdır. Nestalik hatla ve Arapça yazılmış manzum-mensur bir eserdir. Şair, kasidenin her beytini üstünü kırmızı mürekkeple çizerek belirtir ve sonrasında beyti şerh etmeye başlar (Özgeriş, 2021).

3.11. Manzûme-i Râiyye

Kafiye harfinden ötürü *Manzûme-i Râiyye* şeklinde adlandırılan manzumeden Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*'nde bahsetmektedir (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469). Fakat manzumeye henüz rastlanılmamıştır (Özgeriş, 2021).

3.12. Kasîde-i Hemziyye Tahmisi

Eserle ilgili ilk bilgiyi Bursalı Mehmed Tahir verir. O, Osmanlı Müellifleri'nde Yemlihâ-zâde Mustafa'nın eserleri arasında bu eserini sayar (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469). Habeşî, eserinde bu şerhten bahsetse de (Yeşildağ, 2010, s. 59) esere ve eserle ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır.

3.13. Elfiye ve Şerhi

Usul-i fıkıh ilminden bahseden ve bin beyitten oluşan eserdir. İslâm kültür tarihinin bazı dönemlerinde bazı metinlerin kolayca ezberlenmesi, öğrenilmesi ve hatırda tutulması için bin beyitlik manzum eserler yazılmıştır (Turan, 1995, s. 27). *Elfiyye* adı verilen bu eserlerden birini de Yemlihâ-zâde Mustafa Kamil Efendi'nin yazdığını Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde belirtir (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469). Fakat eser ve şerhine dair kütüphane kataloglarında herhangi bir kayda rastlanılmamıştır (Özgeriş, 2021).

3.14. Hüseyniyye Manzumesi ve Şerhi (El-Makalâtü'l-Hisyan alâ Kasîdeti'l-Hasan maa Tahmîs)

Kendi yazdığı *Hüseyniyye Manzûmesi*'ne şair tahmis ve şerh kaleme almıştır (Arslan, 2014). *Osmanlı Müellifleri*'nde Yemlihâ-zâde Mustafa'nın eserleri arasında sayılan esere (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469) henüz ulaşılammıştır (Özgeriş, 2021).

3. 15. Şerhün alâ Kasîde-i Nûniyye Li'l-Fazıl Hasan Fehmi Efendi

Osmanlı Şeyhülislamı Hasan Fehmi Efendi'nin (ö. 1298/1881) eserinin şerhidir. Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*'nde bu eserin mizan ve adab ilmiyle ilgili olduğunu söylemektedir (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469). İpşirli ve Çelebi (1997) ise Hasan Fehmi Efendi'nin *el-Kasîdetü'l-Azîziyye* adlı manzum risalesinin kıyas bahsini Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin şerh ettiğini belirtmektedir (İpşirli ve Çelebi, 1997, s. 321). Söz konusu eser, *Şerhün alâ Kasîde-i Nûniyye Li'l-Fazıl Hasan Fehmi Efendi* olabilir. Bu şerhe dair kütüphane kataloglarında herhangi bir kayda rastlanılmamıştır (Özgeriş, 2021).

3.16. Divan-ı Eş'ar

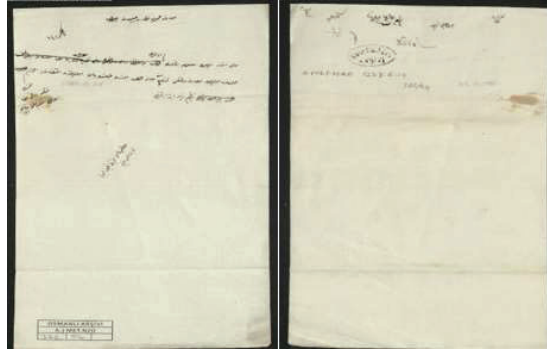
Şair/şârihin *Dîvân-ı Eş'âr* adlı eserinin varlığıyla ilgili ilk bilgiyi Bursalı Mehmed Tahir verir (1972, s. 469). Fakat kütüphane kataloglarında bu *Divan*'a rastlanılmamıştır. Nüshaya ulaşılammaması da Nuran Altuner'in (2013) çalışmasında ele aldığı ve bir divan hacmine sahip olmadığını belirttiği Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi'ye ait *Mecmua*'nın, bahsi geçen *Divan* olabileceğini düşündürmektedir (Özgeriş, 2021).

3.17. Hâşiye 'Alâ Karatepeli

Karatepeli adıyla şöhret bulmuş, tam adı Karatepeli Hüseyin b. Mustafâ b. Hasan el-Aydîni olan âlim zatın eserine yazılan haşiyedir. Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri* (1972: 469) adlı eserinde Mustafa Kâmil Efendi'nin bu eserinden bahsetse de kütüphane kataloglarında esere dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır (Özgeriş, 2021).

3.18. Diğer eserleri

Bursalı Mehmed Tahir, Mustafa Kâmil Efendi'nin başka risaleleri bulunduğunu söyler (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 469). Hicri 1278 tarihli arşiv belgesinde de bir risalesiyle ilgili "Mustafa Kâmil Efendi'nin telif ettiği risalenin masraf ve temettuu bendine ait olmak şartıyla tab'ında bir beis olmadığı" şeklinde bir kayıt mevcuttur:



Resim 1: Osmanlı Arşiv Belgesi

El-Hikmetü'l-Bâliğa adlı eserin dış kapağındaki tanıtım yazısında ise Mustafa Kâmil Efendi'nin başka risaleleri, latifeli makaleleri, mektupları ve faydalı eserleri olduğu belirtilmiştir (Alparslan ve Yakar, 2011, s. 21). Kataloglarda Seyyid Kamil el-Mevlevî Elbistani Yemlihazade'ye ait *Risale fi Beyan-ı Hayat Kurrat el-Mevlid el-Musuli* adıyla kayıtlı ve müstensihi Abdullah Nuri el-Musuli olan esere rastlanılmıştır. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 115 numarada bulunan risale, Arapça ve nesih yazıyla yazılmıştır. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 numaradaki yazmada; şairin *Bânet Su'ûd* kasidesinin tercümesi, latife risalesi ve Arapça kasideleri vd. bulunur. Bunlara ek olarak Mustafa Kâmil Efendi, *Kasîde-i 'Adem ve Şerhi'*nde *Da'ire-yi Vahdet Şerhi* adlı bir eserinin olduğunu söylemektedir. *Nazmü'l-Fünûn*'un Meânî ilmini anlattığı bölümde ise "Bu ilmi müzakere eden kardeşlerimi zorlanmaktan kurtarmak için *Telhisü'l-Miftâh*'ı nazm hâlinde yazdım." demektedir (Alparslan ve Yakar, 2011, s. 47). Fakat bahsi geçen iki esere de henüz ulaşamamıştır.

4. Sonuç

19. yüzyılda yaşamış, pek çok manzum ve mensur eser kaleme almış olan Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi, kaynaklarda kendisinden hak ettiği kadar bahsedilmemiş bir isimdir. Hayatı hakkında bilgiler çok sınırlıdır. Eserlerinde kendine dair söyledikleri ve Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*'nde verdiği bilgiler onu tanımaya yardımcı olmaktadır. Şair/şârih, Elbistan'da âlim-kadı yetiştirmede dikkat çeken Yemlihâ-zâde ailesine mensuptur. Bir dönem kadılık makamında görev yapmış ve 1294/1877 yılında Kayseri kadısı iken vefat etmiştir.

Şiirlerinde Kâmil mahlasını kullanan Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi, bazı matbu ve el yazması eserlerdeki kayıtlarda Mevlevî olduğunu belirtir. Mevlevî çevrelerde de *Kâmil-i Mevlevî* olarak tanınmaktadır. Ayrıca *Kasîde-i 'Adem ve Şerhi'*nde Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Nazif Dede'nin müridi olduğunu söyler. Yine bu eserinde şair, 30 yıldan fazladır tefsir, hadis, tasavvuf kitapları okuduğunu ve bu alanlarda mütalaalarda bulunduğunu vurgular. Nitekim manzum ve mensur eserlerinin konusunu da bu türdeki okumaların etkisiyle dinî-tasavvufî konular oluşturur.

Mustafa Kâmil Efendi, Arapça ve Farsçaya çok hâkimdir. Özellikle Arapça yazdığı metinler ve şerhler dikkat çekicidir. Şerhleri dolayısıyla şârihlik yönünün bulunduğu, hatta şairliğinden daha ön planda olduğu söylenebilir. Şerh ettiği manzum-mensur eserler ise İslâm edebiyatında meşhur olan, daha çok dinî-tasavvufî Arapça eserlerdir (Din dışı konulu şerhine 'Arûz-ı Endelüsî Şerhi örnek gösterilebilir). Tanınmış Arapça metinleri şerh etmekle birlikte, kendi şiirini de şerh etmiştir ('Adem Kasidesi ve şerhi). *Bânet Su'âd* kasidesi şerhi, Türkçe tercüme mahiyetinde bir şiir; İmam Bûsîrî'nin tanınmış eseri *Mudariyye Kasidesi'ne* ve Muhammed Hanefî'nin Hz. Muhammed için kaleme aldığı nat türündeki *Kasîde-i Hâiyye*'yesi yazdığı şerhler Arapçadır.

Bir divan hacminde olmayan mecmuasındaki şiir örnekleri ise, Mustafa Kâmil Efendi'nin şairlik yönü hakkında bilgi verir. Klasik şiir geleneğinin, halk ve tasavvuf edebiyatı ürünlerinin görüldüğü mecmuada, pek çok manzum ve mensur metin bulunur: Gazel, kaside, nazm, kıta, müfred, şarkı, tarih, murabba, tahmis, koşma, münacat, na't, latife, Arapça ve Farsça şiirler, tebriknâme, teşekkürnâme, ilaç ve macun tarifleri gibi.

Mustafa Kâmil Efendi'nin eserlerinin bir kısmı basılmıştır. Bir bölümünün ismi kaynaklarda belirtilse de bunlara henüz ulaşılamamıştır. Bu çalışmada ise şair/şârihin hayatı ve eserlerine dair bir takım bilgiler verilmiş, tespitlerde bulunulmuştur. Böylece Mustafa Kâmil Efendi'nin tanınmasına katkı sağlanmıştır.

Kaynakça

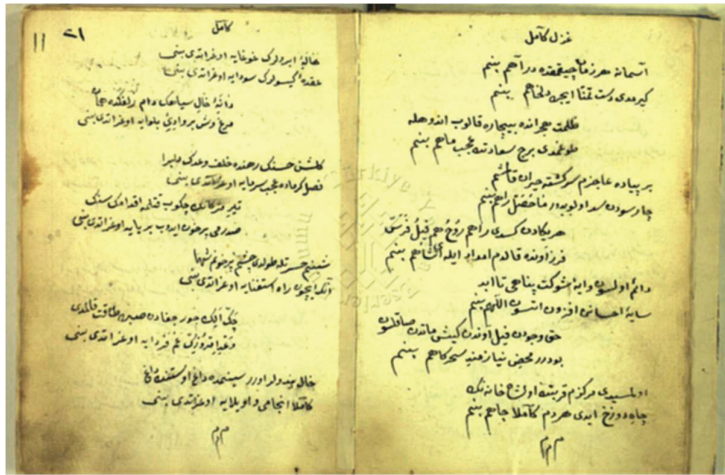
- Akkan, E. ve Tuncel, M. (2002). Kemaliye. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 236-237). içinde TDV.
- Alparslan, Y. ve Yakar, S. (2009). *Maraş Meşhurları*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Alparslan, Y. ve Yakar, S., (2011). *Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi Nazmü'l-Fünûn*. (çev. M.A. Özdoğan, A. Temizkan ve A. Dinç). Kahramanmaraş: Ukde Yay.
- Altuner, N. (2013). Elbistanlı Yemliha-zâde Mustafa Kâmil Efendinin Kendi Hattıyla Yazmış Olduğu On Altı Risalelik Mecmuanın Tanıtımı. *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu* (Kahramanmaraş 4-6 Ekim 2012).
- Arik, Ş. (2009). *Dil ve Edebiyat Türk Edebiyatı Klasik Türk Edebiyatı Klâsikten Moderne Ara Dönem (XIX. Yüzyıl)*.
file:///C:/Users/User/Downloads/KlasikTrkEdebiyat13.yy_20151224171120667.pdf
- Arslan, M. Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mustafa-yemlihzade-mustafa-kamil> [Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021].
- Bağdatlı İsmail Paşa (1951). *Hediyetü'l-Ârifin I-II*. İstanbul: MEB Yay.
- Bakırcı, S. ve Çöğenli, M. S. (2005). El-Endelüsî ve Aruzla İlgili Eseri. *EKEV Akademi*, 9 (25), 265-284.
- Bursalı Mehmed Tahir (1972). *Osmanlı Müellifleri I*. (Haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen). İstanbul: Meral Yay.
- Dağlar, A. (2008). Kâmil-i Mevlevî'nin Kendi Şiirlerine Tuttuğu Ayna: Adem Kasidesi ve Şerhi. *Turkish Studies*, 3(4), 335-371.
- Gölpınarlı A. (1967). *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu I*. Ankara: TTK.
- İpşirli, M. ve Çelebi, İ. (1997). Hasan Fehmi Efendi. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 16, s. 320-322). içinde TDV.
- Kanar, M. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.

- Kök, M. (2012). Mukrimin Halil Yinançı Çeşitli Yerlerde Anarken. <https://www.elbistaninsesi.com/mukrimin-halil-yinanci-cesitli-yerlerde-anarken-makale,2030.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2021)
- Osmanlı Arşivi. A.}MKT.NZD. / 372 – 54, Hicri 1278.
- Özgeriş, M. M., (2021). Mecmû'a (Mustafâ Kâmil). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mecmu-a-mustafa-kamil>. [Erişim Tarihi: 05 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., Arüz-ı Endelûsî Şerhi (Yemlihâ-zâde Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/aruz-i-endelusi-serhi-yemliha-zade-mustafa>. [Erişim Tarihi: 05 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., Kasîde-i Adem ve Şerhi (Kâmil). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kaside-i-adem-ve-serhi-kamil>. [Erişim Tarihi: 05 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., Nazmu'l-Fünûn (Mustafâ Kâmil). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazmu-l-funun-mustafa-kamil>. [Erişim Tarihi: 10 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., El-Hikmetü'l-Bâliga ve Şerhuhâ (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/el-hikmetul-baliga-ve-serhuha-mustafa>. [Erişim Tarihi: 19 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., Kasîde-i Madriyye'nin Şerh ve Tahmîsi (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kaside-i-madriyye-nin-serh-ve-tahmisi-mustafa>. [Erişim Tarihi: 19 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., Kasîde-i Hâiyye Şerhi (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kaside-i-haiyye-serhi-mustafa>. [Erişim Tarihi: 19 Kasım 2021].
- Özgeriş, M. M., Dîvân (Mustafa Kâmil). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-mustafa-kamil>. [Erişim Tarihi: 08 Aralık 2021].
- Özgeriş, M. M., Elfiyye ve Şerhi (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/elfiyye-ve-serhi-mustafa>. [Erişim Tarihi: 17 Aralık 2021].
- Özgeriş, M. M., Hâşiye Alâ Karatepli (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasiye-ala-karatepli-mustafa>. [Erişim Tarihi: 17 Aralık 2021].
- Özgeriş, M. M., El-Makâlâtü'l-Hisyân Alâ Kasîdeti'l-Hasân Ma'a Tahmîs (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/el-makalatu-l-hisyan-ala-kasideti-l-hasan-ma-a-tahmis-mustafa>. [Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021].
- Özgeriş, M. M., Hüseyniyye Manzûmesi (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/huseyniyye-manzumesi-mustafa>. [Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021].
- Özgeriş, M. M., Şerhün Alâ Kasîde-i Nûniyye Li'l-Fazıl Hasan Fehmi Efendi (Mustafâ). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serhun-ala-kaside-i-nuniyye-li-l-fazil-hasan-fehmi-efendi-mustafa>. [Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021].
- Öztekin, Ö. (2017). XIX. Yüzyıl Divan Edebiyatı Hakkında Bazı Tespitler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar (26), 253-280.
- Savran, A. (2001). Ka'b bin Zühayr. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24, s. 7-8). içinde TDV.
- Solak, İ. vd. (2017). *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

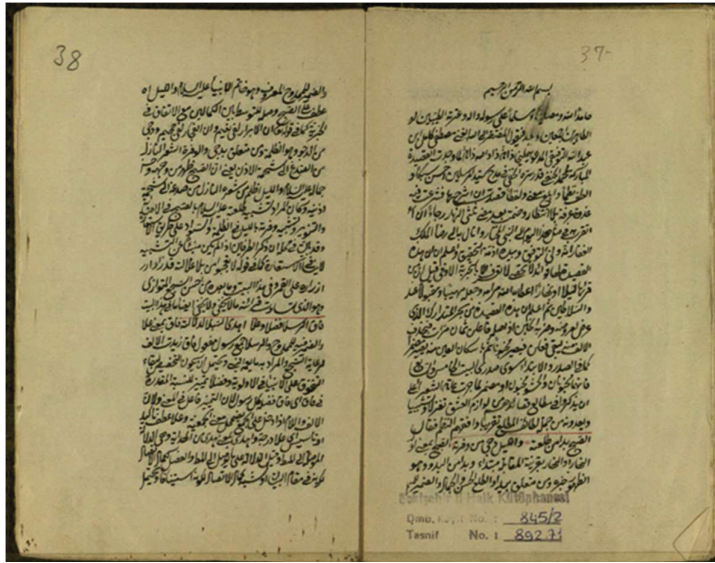
- Şaban, İ. (2008). 19. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinin Belagete Dair Eserleri. *Şarkiyat Mecmuası*, 13, 119-133.
- Şensoy, S. (2010). Şerh. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38, s. 555-558). içinde TDV.
- Tanman, M. B. (2004). Merkez Efendi Külliyesi. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 29, s. 202-205). içinde TDV.
- Turan, A. (1995). Elfiyye. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 27-28). içinde TDV.
- Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi., *Keşfu'l-Gumuz fi İzâhî Muğlakâtî'l-Arûz*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 26 Hk 845/1.
- Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, *Mecmû'a*. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu. 6955.
- Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu. 3493.
- Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, *Kasîde-i 'Adem ve Şerhi*. Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi. 1665.
- Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, *Şerhü Kasîdeti'l-Mudariye*. Milli Kütüphane Yazmalar koleksiyonu. 26 Hk 845/3.
- Yemlihâ-zâde Mustafâ Kâmil Efendi, *Şerhü Kasîdeti'l-Hâ'îye*. Milli Kütüphane Yazmalar koleksiyonu. 26 Hk 845/2
- Yeşildağ, A. (2010). *Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendinin Tahmisleri ve Bânet Su' âd Tahmisine El-Uryânî Tarafından Yapılan Şerh*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi.

Eserlerinden örnekler

1. Mecmû'a



2. Kasîde-i Hâiyye Şerhi



3. Menâhicü'l-Ihticâc ve El-Hikmetü'l-Bâliga ve Şerhühâ



<p>Adres RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelide.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616</p>	<p>Address RumeliDE Journal of Language and Literature Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelide.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616</p>
---	---